

Јован Р. Марјановић

ИСЛАМ У ДЕЛУ ИВЕ АНДРИЋА

(Мирољуб Јевтић, *Ислам у делу Иве Андрића*,
издање аутора, Београд, 2000)

Студија Мирољуба Јевтића је један изузетно значајан и веома успешан научни рад, у којем се књижевно стваралаштво Иве Андрића промишља с политиколошке тачке гледишта. Ово је свакако прва таква прилика и због тога, за познаваоце и поштоваоце Андрићевог дела, утолико и већа пријатност.

Иво Андрић је, сви знамо, свој стваралачки опус посветио Босни под Османском влашћу. Његови описи живота Турака и раје, у том периоду историје Босне, су валидна истраживачка грађа колико историјској, толико и политичкој науци. Отуда није случајно што се Андрић нашао на удару исламског фундаментализма чим је примио Нобелову награду. Да би наметнули своје поимање ислама фундаменталисти су морали уклонити Андрића из школа и библиотеке. Радили су то веома перфидно, прогласили су његов приступ историји Босне анахроним животу у “братству и јединству”, трију њених народа. Наводно, срећна садашњица братства и јединства, могла је резултирати једино из срећне прошлости, а синоним овој је ислам. Подвала ће упалити тако што ће се Андрићу оспорити познавање ислама као таквог.

Управо то, то јест, тврдња фундаменталиста да Андрић не познаје ислам представља основни повод научноистраживачком подухвату Мирољуба Јевтића. Дакле, научни рад мотивисан је реалним мисоаним и практично-политичким збивањима, па је и његова сазнајна и друштвена актуелност утолико већа.

Фундаменталисти су тврдили да је Андрић, у својим делима, нетачно и негативно представио муслимане у недавној и далекој прошлости, иако је одрастао у бошњачкој средини, да он не познаје ни њихову етику ни животну проблематику. У недостатку аргумената, а понети емоцијама, оспоравали су укупну индивидуалност и духовност овог писца – нобеловца. Мухсин Ризвић је о томе штампао у Сарајеву 1995. књигу под насловом: “Босански Муслимани у Андрићевом свијету”. У Вишеграду је још на самом почетку вишестранацја, стварањем СДА, срушена биста човека који је овај град прославио на свим светским језицима. Потом се и данас, ако су негде неким чудом остале, мења име Андрићевих улица и пребацује му се одговорност за геноцид над муслиманима у последњим ратовима. Углавном тако је у минулој, трагичној деценији сужаван простор свакој разборитости која би, попут Ивана Ловреновића, упозорила ове “муслимане” да се не играју с Андрићем, јер Андрић, доиста, и не ради ништа друго до само оно што иначе ради литература и литерате: демистификује обнављање прошлости, а баш то га и увршћује у велике мајсторе светске литературе, па код њега нема ни трунке антибошњаштва и антимуслиманства. Али кад се то не може наћи у Андрићевим књижевним делима, онда мора на ред доћи његова докторска дисертација, коју Ловреновић, да ли из лицемерја или опортунизма, оцењује као један “тривијални школски задатак, који је млад чо-

вијек морао да одради да би сачувао своју плаћу и да... текст нема научну вриједност, а нема ни политичку”.

Међутим, ми знамо да је Андрић био сасвим свестан супротног, то јест, велике и научне и политичке вредности и због тога забранио свако прештапвање своје дисертације. Тако је настала нека мистерија о тој дисертацији, па је изгледало пријемчиво етикетирати Андрића као муслиманофоба. Професор Мирољуб Јевтић реafirмише научну вредност Андрићеве дисертације и синтетизује његове научне и литерарне погледе на ислам. Ова књига је већ само по томе особена и заслужује посебну пажњу. Али то ни издалека није све оно што би наша политикологија о њој морала рећи.

Ислам је, неоспорно, једна од водећих живих религија. Траје попут човека и његова веровања, подложен менама, прилагођавајући се времену и простору. Видели смо то најпотпуније у делу Трегора Линга. Нарочито мене ислама. Али подсетимо се како је и тај, највећи ауторитет, у области проучавања религије, поручивао: Божије и натприродно да, али бесмислено – не.

За политичку науку, најопштије речено, суштину човекове религиозности представља трагање за својим кореном и пракореном. Оно је почело оног момената када је човек поверовао да је до тог одговора могуће доћи и од тада је вера стамена у људском бићу. Разне религије и данас нуде различите одговоре на питање порекла живота и човека. Заједничко им је одувек било то, што се крећу углавном око смисла живота, савлађивања супротности човека и света, природе и друштва. У свему углавном препоручују човеку веру у бога.

За разлику од религије која се тиче односа човека и бога, политичка наука се бави човековим животом у држави као особеној врсти људске заједнице.

Мада се, дакле, политичка наука не бави тоталитетом човекова живота, политика и религија су повезане у стварности онолико колико су у човековом животу, па и његовом животу у држави, повезани свако веровање и свако делање. Религија га при том упућује на љубав према богу, а политичка наука на спознају природног и друштвено-историјског развитака. Ово су стајне тачке с којих др Мирољуб Јевтић истражује стваралаштво Иве Андрића, с циљем да утврди познаје ли Андрић ислам.

У методолошком погледу таква намера је подразумевала дисциплиновано пропитивање и компарирање три врсте исказа: Андрићевих, исказа његових критичара и исказа научне дисциплине, којој припада аутор, то јест, судова и закључака до којих је он дошао на основу њених постулата. Спретно коришћење упоредно-историјске методе омогућило је аутору да техникама сихроне и асихроне анализе формулише паралелне генералне синтетичке закључке као недвосмислене судове и о Андрићевом познавању ислама и мањкавости аргумената, којима му се то оспорава. Посматрана, дакле, у методолошком погледу, књига проф. Јевтића је образац остварења продуктивне синтезе, изражен у кохерентности садржаја књиге, као и његовој логичкој подељености.

У уводним деловима своје књиге проф. Јевтић експлицира основније постулате *Кур'ана* и Мухамедових заповести (Sunnet), то јест, исламског права и ставове Андрићевих критичара, да би, потом, у наредним поглављима утврђивао: је ли Андрић познавалац ислама или није.

Јевтић показује како и сами Андрићеви критичари тврде да ислам није “вјера” у традиционалном смислу, упућена једној заједници, већ филозофија живота, савршен систем целокупног живота и зато он тражи од човека пуну

преданост богу. Удружење бошњачких верских службеника – Илмије – дефинише ислам као револуционарну идеологију и програм који тежи да “промијени друштвени поредак читавог свијета” и да га уреди у сагласју са својим одредбама и то тако што ће да “уништи све државе и владе било гдје на лицу земље које су супротстављене идеологији и програму ислама, без обзира на државу или нацију која је на власти”. Сврха ислама је да успостави своју државу на темељу своје идеологије и програма без обзира која нација “постаје носилац ислама или пак која нација је поткопана у процесу оснивања идеолошке исламске државе”. Ислам тражи Земљу, не само њен “дио, него цијелу планету”. Бележећи ово, да кажемо, званично поимање ислама, Јевтић се пита чему замјерке Андрићу кад га и он узима баш тако, дакле, огољена, као и његови званични тумачи.

Као врсни зналац религије, и посебно, истрајни истраживач ислама, проф. Јевтић оквир одговора на то питање развија од трећег поглавља своје књиге. Ово поглавље под насловом “Схватање државе и политике” је централни и носећи део Јевтићеве студије. У мноштву Андрићевих исказа о исламу, које овде ређа Јевтић, најкарактеристичније, за политиколошку анализу, чине ми се речи Сулајман-паше Скопљака, везира босанског, који вели: “Нама је Бог, слава му и част, дао двије ствари: да имамо земљу и да дијелимо правду. Е сад ти подви ноге на шилтету, а пусти неке потурице и голаће да суде, па се не брини како ће ти се кмети побунити. Кметово је да ради, а агино да га пази”. Сулејман-паша, видимо, своје господство сматра последицом божје воље.

Алах је и за остале ликове у Андрићевом делу неизмерно добар и он све зна. Зато је све што он наређује, па и убијање људи, богоугодно. То vele ин-

директно и Андрићеве критичари. Али кад то вели Андрић, онда му се приговара да говори о нечему што он не разумје. Па како и разумети једну идеологију која има за циљ да уништи све немуслиманске земље и државе без икаквог рационалног разлога. Разлога, који, у ствари, за тако нешто и не постоји.

За Андрићеве критичаре ислам, заиста, није вера у традиционалном смислу, већ идеолошка заповест коју спроводи војска, полиција и судови, дакле, једно виђење света, које се, попут права и идеологије, ослања на овоземаљско насиље. Државна власт је без икакве надлежности да тумачи ове норме, она и нема своју аутохтоност. Норме тумаче “учењаци”. Држава нема суверенитет, Бог је само суверен. Тако је, за Андрићеве критичаре, основна функција државе да осигура примену прописа, а “вјера” се служи државом да би остварила своје циљеве и зато су све активности државе верске, па и њен рат мора и може бити такав и само такав. Она и не може водити други сем верски рат – цихад.

У овом раду Јевтић наглашава да Андрић идеју исламске државе најпотпуније излаже у роману “На дрини ћуприји”, низом фасцинантних описа поистовећивања босанских муслимана с владавином такве државе. Власт и вера су за њих неодвојиви, то је крајњи резултат, и то како у њиховом егзистенцијалном, тако и у њиховом емотивно-афективном виду поимања ислама.

Исламска држава је хијерократска држава и њен владар, како саветује иследник Ђамил ефендију, у “Проклетој авлији”, није добар предмет за размишљање, а камоли за проучавање, писање и разговоре. Јевтић је заиста у праву кад се пита: може ли се тачније и јасније описати поглавар такве државе који је у њој све и свја.

Положај немуслимана у исламској држави Андрић слика кроз призму вер-

ске толеранције. Шта ту тек рећи, ако је толеранција само форма доминације ислама? Али ни положај муслимана као јединке није бољи. Он и није индивидуа, јер ово је типична колективистичка идеологија. Јевтић показује како Андрић врло добро зна да ту нема личног интереса, нити било каквог личног смисла живота, већ се сав смисао битисања човека редуцира на ширење ислама и то никако другачије сем у цихаду. Дакле, сва сврха егзистенције људске јединке је победа ислама и тријумф Алаха.

У поглављу о положају муслиманске жене Јевтић истиче како Андрић показује да полна дискриминација у исламској држави хипетрофира чак и оно што природа на неки начин премошћује. Опис ове ирационалности види се из удаје лепе Мостарке у Олујке и немоћи жене у установи сведока пред шеријатским судом. Разуман човек се мора упитати: има ли иоле мушкости нека таква мушка памет, ако се она осећа лагодно, пред истином, једино, уз толику дискриминацију жене.

Шта тек рећи за поглавље Јевтићеве књиге о “Такијаху”. Али, у светлу рационалног поимања односа политике и морала. Како би се, посматрана кроз ту матрицу, показала окрвављена сарајевска пијаца. Можда ће књига проф. Јевтића, овим својим поглављем, побудити и највећу пажњу читалаца. Такијах је највећем делу световњака, на нашим просторима, права непознаница. И, за истинољубиве људе, остаће заувек нешто апсолутно невероватно. Уверен сам како и сам проф. Јевтић осећа потребу да своја даља истраживања усмери ка овом проблемском комплексу, јер ту лежи, по мом мишљењу, кључ за разумевање многих немилих догађаја и наше политичке данашњице. Мирољуб Јевтић је научник, политиколог, који има све предиспозиције да се окуша у двобоју са сваким притворством данашње политике, о чему, веома уверљиво, сведочи и ова његова најновија књига.

